

Yves Klein'ın Antropometrilerindeki Bedenler

Haydar BALSEÇEN¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, BATMAN,

haydar.balsecen@batman.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:

17.11.2018

Kabul Tarihi/Accepted:

17.12.2018

Yayın Tarihi/Published:

27.12.2018

ÖZ

Bu çalışma; bir bilim dalı olan Antropometri'nin sanat literatüründeki yeri ve ne şekilde icra edildiği sorunsalı üzerine eleştirel bir yaklaşım sunar. Bu eleştirinin muhatabı ise uluslararası "Klein Mavisi" olarak patent aldığı ve ticari marka haline gelen ultraviyole mavi renk pigmenti ve Yeni Gerçekçilik akımının önemli temsilcilerinden biri olarak bilinen Yves Klein'dır. Klein, 1950'lerin ortasından başlayarak, retina mavisi monokrom resimler yaparak performans sanatının ilk örneklerini sergiliyor ve özellikle kadın bedenini kullanarak bunu bir beden ölçütü (Antropometri) malzemesi haline getirerek bir anlamda farkında olmadan cinsiyetçi bir bakış açısının tuzağına düşer ve bu noktada bir eleştiri malzemesine dönüşür.

Dolayısıyla bu çalışmada; Yves Klein, Antropometri kavramı doğrultusunda ortaya koyduğu eserlerde yer alan kadın bedeninin nesneleştirilmesine yönelik bir eleştiri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antropometri, Performans Sanatı, Beden.

The Bodies in Anthropometrics of Yves Klein

ABSTRACT

This work; provides a critical approach to the question of the place of anthropometry in the art literature and how it is practiced. The interlocutor of this criticism is Yves Klein, who is known as one of the important representatives of the New Realism movement, with his ultraviolet blue color pigment, which was patented as the international Klein Blue. Starting in the mid-1950s, Klein exhibited the first examples of performance art by making retinal blue monochrome paintings, and by making use of the female body to make it a body criterion (anthropometry), in a sense it is unintentionally a trap for a sexist point of view material.

Therefore, in this study; Yves Klein is presenting a critique of the objectification of the female body in the works put forward in accordance with the concept of anthropometry.

Key Words: Anthropometry, Performance Art, Body.

1. GİRİŞ

Fransız sanatçı Yves Klein Yeni Gerçekçi sanat hareketinin en önemli temsilcilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1961 yılında bulduğu mavi pigmentli rengiyle çıplak bedenli kadınları boya ile lekeleyerek ve bunları tuval üzerinde bir anlamda fırça gibi kullanarak hafızalarda yer almıştır. Kimi zaman kamusal alan performanslarında kimi zaman ise özel bir mekân performansı tasarlayarak deneysel uygulama alanları yaratmıştır.

Klein'in çalışmaları kavramsal sanat, performans sanatı ve çevre sanatının estetik dünyasında kendisini var etmiştir. Kurguladığı gösterileriyle koleksiyonculara ve sanat izleyicisine yeni ve avangart bir üslup sunmuştur. Örneğin boş bir galeriyi sanat eseri olarak sunduğunda ziyaretçileri boş duvarlar bekliyordu. Bu durumu Klein; "iki amacım vardı, birincisi insanın günümüz uygarlığı üzerindeki duyarlılığının izlerini kaydetmek, ikincisi ise aynı uygarlığın ne olduğunu göstermek, yani ateşi. Çünkü

benim asıl uğraşım boşluk olmuştur, boşluğun ortasında insanın kalbinde olduğu gibi yanan bir ateş vardır” der (Akt. Katı, 1996).

Görsel-1. Yves Klein, Antropometri, ANT 84, Tuval üzerine sentetik reçine, 155 × 359 cm, 1960, Nice, Fransa.

Klein, boyayı tuval yüzeyine uygularken farklı materyallerin olanaklarını ve alternatiflerini denemeye başlar. İlk dönem çalışmalarında rulo fırçalar kullanan sanatçı daha sonra sünger ve pamuk gibi malzemeler dener. Bu denemelerdeki ilginç noktalardan biri kendisi ile kurguladığı resimler arasında bir mesafenin olmasıdır. Fırçanın yerine denediği farklı malzemeler neticesinde ilginç doku ve yüzeyler elde etmeyi başarmıştır. Bu farklı denemelerin en son ulaştığı noktada Klein, canlı fırça olarak kadın bedenini kullanmaya başlaması olmuştur. Klein'ın insan figürünü bir araç olarak kullanmaya yönelik ilk deneyleri ise 1958'e kadar uzanmaktadır.

Klein'ın eserlerini tasarladığı ve uyguladığı mekânlarda izleyiciyi, mavi renkle dolu boya kovaları, çıplak kadın bedenleri ve yere serilmiş onlarca metre muşamba bekliyordu. İlk çalışmalarında öncelikle mavi boyayı çıplak bir modele uygular daha sonra yere serilmiş bir kâğıda modelin yuvarlanmasını ister ve ona rehberlik ederek performansın bir parçası olur. Sanatçı, kâğıt üzerinde vücut tarafından bırakılan katmanlı yoğun boya izlerini, şansın ve kendiliğindenliğin işleyişi anlamında değerlendirmişti. Daha sonra, “canlı fırçalar” kullanma fikrinin ilgisini çekmeye devam ettiğini görmekteyiz ve 1960'da yeni dairesini kullanarak canlı performanslara devam eder. Burada Klein, modeline önce soyunmasını söyler ve

Görsel-2. Yves Klein, "Mavi Dönemin Antropometrisi", 1960, Paris.

daha sonra mavi boyayı modelin göğüslerine ve karın bölgesine sürerek, kendisinin gözetimi ve yönetimi altında duvara sabitlenmiş bir kâğıda kendisini bastırmasını ister. Bu durum bir anlamda kadın bedenini

saf temellere indirgemiş olur. “Klein'a göre, bu antropometrik bir semboldü. İnsan orantısının saf ölçüsünü ve onu “hayati enerjinin hayal edilebilen en yoğun ifadesi olarak adlandırmıştı. İlk olarak, modellerim kendilerini tek renkli olarak tuvale aktarıırken modellerin güldüğünü sonra alışmaya başladıklarını ve daha sonraki süreçte de rengin değerlerini sevdiklerini söyler. Her bir tuval için farklı, hatta aynı tonda, aynı pigmentte, aynı teknikte uyguladığını, daha sonra maddi olmayan maceranın peşinden giderken, azar azar, somut sanat üretmekten vazgeçtiğini dile getirir. O anlarda, modellerinin o'nun için bir şeyler yapmak zorunda olduklarını hissettiklerini, kendilerini renkli olarak yuvarlayarak çıplak bedenlerini ressam paleti gibi kullanıldığını ve o kadınların “canlı fırçalar haline dönüştüğünü” ifade eder (<http://www.yvesklein.com/en/oeuvres/index/85/anthropometries>).

Klein'ın çalışmaları hem izleyici karşısında gerçekleşmesi yönünden, hem de vücut baskılarının daha sonrasında sergilenmesi bakımından beden sanatının da en iyi örnekleri arasında gösterilmesi yanlış olmayacaktır. Kadın bedenlerinin fırça gibi kullanıldığı resimlerdeki bu uygulama sayesinde bedenini, dokusu, derinin üzerinde yer alan deformasyonlar ve kıllar boyanın yoğunluğuyla yüzeye geçmektedir. Bu yoğun doku aktarımına ek olarak bedenini yüzeye uygulandığı zamanki pozisyonu da önemli kılınmaktadır.

Görsel-3. Yves Klein, “Antropometri serisi”, Tuval üzerinde monte edilmiş kâğıt üzerinde sentetik reçine, 221 x 151 cm 1961, Paris.

Elbette bu aşamada, kadın bedeninin eril bir ifade biçimiyle sanat malzemesine dönüşmesi sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Kadın bedeninin sanat nesnesi haline gelmesi bir anlamda bedenini kendisine yabancılaşması olarak da okunabilir. Bu yabancılaşma Klein'ın eril, egemen ya da farkında olmadan sunduğu bir performans stili midir? yoksa dönemin getirdiği koşullar göz önüne alınarak masumane, sadece sanatsal üslup geliştirmeye yönelik farklı sanatsal denemeler midir? Bu noktada Anokronist bir perspektiften bakarak bu meseleyi irdelemek ve eleştirmenin bir sakıncası olmadığını vurgulamak gerekir.

2. KLEIN'IN SANAT NESNESİ “KADIN BEDENLERİ”

Kadın bedeninin sanat malzemesi olarak kullanılması yeni bir olgu değildir. Gündelik hayat pratiği içerisinde kadına sunulan rollerin ve sorumlulukların ne düzeyde olduğu aşikârdır. “Kadınların, geniş orandaki dünya aktivitelerine artan katılımlarının gerçekliğine rağmen, onların ortaçağ anlayışıyla öncelikle cinsel rollerine göre izah etme ve imgelemenin, modern döneme kadar yoğunlukla sürdüğü görülmektedir. Örneğin 18.yy.da Fransa'da mutlu anne ve sadık eş gibi laik temaların sanatta gittikçe artarak popüler ve moda haline geldiği gözlenmektedir” (Duncan 1982: 201-220).

Görsel-4. Yves Klein, “Antropometri serisi”, Tuval üzerinde monte edilmiş kâğıt üzerinde sentetik reçine, 221 x 151 cm 1961, Paris.

Klein’in kadın bedenleri 1960’lı yılların sanat hareketleri arasında kendine bir yer bulması, kadınların kendilerini bedenleri arayıcılığıyla demokratik bir ifade biçimine dönüştürdüğü de söylenebilir. Öyle olsa dahi özel ve kamusal bir alan içerisinde gerçekleştirilen bu tür pratik uygulamaların kadın bedeni üzerinden okunması, sanatta cinsiyetçi rollerin dağılımına yönelik örnek bir problem alanı oluşturuyor.

Cinsiyetin genellikle kadın bedeninin kimikleştirilmesine yönelik bir kavram olduğunu her alanda görmek kaçınılmaz. Piyasa koşulları, kadın bedenini kendi doğası üzerinden değil, ne şekilde olması gerektiği üzerinden işlerken, sanat ekonomisi de bedeni metalaştırarak fantastik ve kurgusal bir mantıkla gündeme getirmektedir. Bunun sonucunda beden kavramı bir tüketim malzemesine dönüşür ve beden için en büyük fiziksel ve kutsal yabancılaşma da ortaya çıkmış olur.

Klein’in Antropometrik hesapları salt bedenin nesneleştirilmesine yönelik olması bir anlamda Duchamp’ın hazır-nesne kavramını akla getiriyor. Temeli Dada sanat hareketine dayanan bu buluşun, Klein’in canlı nesnelere nasıl dönüştüğü ve adapte edildiği üzerine eleştirel bir bakış açısı geliştirmek, günümüz koşulları açısından mümkün ve mubah sayılıyor. Bu noktada savrulan, boyanan, yerde sürüklenen ve her türlü fiziksel müdahaleye açık olan kadın bedeni, Klein’in eserlerinde ve düşüncesinde görsel bir şölene dönüşüyor ve müzikal bir eğlence kültürüne nasıl hizmet ettiği ortaya çıkmış oluyor.

Görsel-5. Yves Klein, "Mavi Dönemin Antropometrisi", 1960, Paris.

Görsel-6. Yves Klein, “Antropometri serisi”, Tuval üzerinde monte edilmiş kâğıt üzerinde sentetik reçine, 428 x 280 cm1960, Paris.

Beden ölçüsü (Antropometri) kavramı temelde kategorik bir tanımlama biçimi olarak sorunlu ve eleştiriye açık bir kavramdır. Bu açıdan sanat eserlerinin değerlendirilmesinde ve kıstasında da eril bakış açısı egemenliğini sürdürmüş ve hiyerarşik bir sistem içerisinde var etmeyi başarmıştır. Bedenin arzu nesnesi haline gelmesiyle birlikte sembolik anlatım metotlarından biri olarak Klein’in kadın bedenleri, eril sanatın bir ifade biçimi olarak kendisini var ediyor.

Feminist eleştirinin dışında tutarak kadın bedeninin nesneleştirilmesine yönelik eleştiriler tam anlamıyla nesnel ölçütler taşıyabilir ve bir anlamda kadın bedenine yeni bir özgürlük alanı açabilir. Antmen (2010)’e göre “Cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık ve her türlü ötekileştirici tavrın sorgulanması, kadın kimliğinin sanatta temsil edilmesi, sanat aracılığıyla toplumsal cinsiyete ilişkin rollerin ele alındığı gibi konular ilk kuşak ve ikinci kuşak feminist sanatçıların çalışmalarıyla birlikte gündeme gelmiştir”. Fakat bu durumun öncesinde Klein, feminist sanatın temel yapı taşlarının hazırlamış görünüyor.

Tam bir feminist eleştiri malzemesine dönüşebilecek uygulamalarıyla gündem oluşturan Klein, kadın bedenini sanat aracılığıyla reklam ve moda malzemesine de dönüştürerek tüketime açık hale getirmektedir. Nitekim Fransız modacı Phoebe Philo 2016 yılında Paris’te gerçekleştirmiş olduğu ilkbahar-yaz 2017 moda haftasında, Klein’in Antropometri serisinden ilham alarak kıyafetler tasarlamıştır. Vücut baskılarından oluşan kıyafetleri modellerin üzerinde teşhir edilmesi, kadın bedeninin nesneleştirilmesine yönelik çok çarpıcı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır Bu noktada feminist sanatçıların bu durumu herhangi bir şekilde eleştiri konusu haline getirmemesinin de üzerinde düşünülmesi gerekir.

Görsel-7. Phoebe Philo, Inspiration Yves Klein 1960 defilesi, 2016, Paris.

Dolayısıyla feminist aktivistlerin beden ve performans sanatına karşı eleştirel yaklaşımları çok daha radikal ve daha dik duruşlu olmalıydı. Aksi halde beden sanatının doğası gereği özneyi öne çıkarması, tekleştirilmesi ve araçsal bir nesne arzusuna dönüştürmesi bakımından Klein'in ortaya koyduğu yöntem amacına uygun olmaktadır. Oysaki Klein kendi bedenini kurgulamış olduğu bir kompozisyonun parçası olarak kullanmış olsaydı o'na yönelik yapılan eleştiri bu kadar sert olmayacaktı. Örneğin; “Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan Küba'lı göçmen sanatçı Mendieta, kendi (tikel) bedenini toprakta (yokluk olarak) gösterir. Mendieta bu çalışmasıyla hem öznelğin sonuçlarını hem de öznelliği şekillendiren sosyal süreçleri keşfetmek için bizzat bedenini yerini alacak bir ikame üretmiştir” (Antmen, 2016: 310).

Görsel-8. Yves Klein, Kâğıt Üzerine Sentetik Reçine, 94 x 40 cm. 1960, Paris.

Bu amaçlar doğrultusunda kadın bedeninin kullanımı, bir kategorizasyon sürecini de beraberinde getirmektedir. Kadın sanatçıların ürettiği eserler ile erkek sanatçılar tarafından ortaya konulan eserlerin nitelik açısından da değerlendirilmesi söz konusu olacaktır. Hangisi daha üstün ve derin anlamlar taşıyor ve hangisi toplumun sorun ya da ihtiyaçlarına cevap veriyor sorunsalı da gündeme taşınacaktır. Oysaki sanatın cinsiyeti olmadığını bilmekteyiz.

Özellikle kadın bedeninin sanatsal bir meta olarak işlenmesi estetiğin konusu olmasının yanında, psikolojik etkilerinin de göz ardı edilmemesinde fayda var. Bu kaygıların ortaya çıkmasından elbette yarar sağlayacak ya da bunu bir fırsata çevirecek kişi yine sanatçı olacaktır. Bu anlamda Klein'in çalışmaları amacına uygunluğu yönünden hedefine ulaşıyor diyebiliriz. Fakat sanatçının bir başka beden üzerinden yarar sağlama pratiği tam da eril bir duruşun ifadesinin sembolik bir göstergesidir. Bunun, sanat pratiğinin zevk unsuruna indirgenmediği varsayılan bir söyleme dönüşmesinin yanı sıra, karşı cinsin bedeni üzerinden hâkimiyet sağlanması anlamına da gelmektedir. Fakat sanatçı bu tavrıyla belki de sanatsal bir meydan okumanın yanında yeni bir sanat üslubunun da doğmasını amaçlamaktadır. Bu durumun ise kabul edilemez bir anlayış biçimi haline dönüşerek, kadın bedeni açısından rahatsız edici boyutlara ulaşması gerçeğini beraberinde getirmektedir. Peki, bu noktada Makavelist bir bakış açısıyla “sanat için her yol mubahtır” söylemi ne kadar doğru bir söylem olur. Kuşkusuz cinsiyetçiliğin ya da sınıflamanın alabildiğine mubah sayıldığı bir dünyada her yolun denenebileceğini, deneylebileceğini ve sonucu ne olursa olsun kabul edelim ya da etmeyelim geçerli kural sayılabileceğini var olan sanat ortamı bizlere kabul ettirir.

Geleneksel değerlerin yok edilmesi, eleştirilmesi ve değersizleştirilmesi elbette sanatın alanı içine girmektedir. Fakat değersizleştirme, yok etme ve yok sayma insan bedeni araçsallaştırılarak sunulduğu

takdirde bu, faşizmin ve ırkçılığın alanına giriyor diyebiliriz. Bu noktada sanatın etik değerlerinin sınırı var mıdır? ya da ne olmalıdır? sorusu tartışma konusu haline gelmektedir.

Etik değerler açısından sanatçı, eser üretme sürecinde kullandığı materyallerin salt amaca uygunluk yönünden kullanabileceği özgürlüğü her zaman doğru sonuçlar doğurmayabilir. Bedenin nesneleştirilmesi başlı başına bir problem alanına dönüştüğünü, özgünlük ve yaratıcılık boyutunda ele alındığında ise bu meselenin patolojik bir boyut kazanacağını öngörmek gerekir.

Görsel-9. Yves Klein, Kâğıt Üzerine Sentetik Reçine, 198x 128 cm, 1960, Paris.

Klein'in sanatsal bir üslup ortaya koyma uğraşı elbette kendi açısından haklı bir amaca yönelik bir tercih olabilir. Fakat sanat kültürü oluşturmanın, ölçülebilir ve formüle edilebilir bir tarafı olmadığı gerçeğini bildiğimize göre, bu durumda insani ve etik değerlerin her toplumda farklı şekillerde ve öğreti biçimlerinde var olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Bu gerçekliğin kültürel ve geleneksel temellere dayanması noktasında karşımıza çıkan etik kavramı, artık sıkça kullanılan bir kelime olarak dilimize yerleşmiş durumdadır.

Klein'in eserlerini yaratmada kullandığı amacı ve yöntemi haklı çıkarırcasına, güncel sanat pratikleri açısından kadın bedeninin her türlü görsel materyale alet olması, günümüz sanatında da yoğun bir şekilde işlendiğini görmekteyiz. Sanatta neden-sonuç ilişkisinin sorgulanmadığı ya da eksik referanslar gösterilerek izleyiciye sunulduğu günümüz sanat ortamında, cinsiyetçiliğin yüzeysel bir söylemle eleştirilmesi elbette gerçek samimiyeti yansıtmamaktadır.

Kadın bedeninin onu esir alan erk tarafından ne şekilde biçimlendirildiğini sorgulamak ve cinsiyet olgusuyla bu problemin üzerine gitmek, modern hayatın bize sunduğu bir zorunluluğa dönüşür. Cinsiyetçilik söylemlerinin artık sinsi bir semptom gibi aramızda yayıldığını fark etmemek çok zor olmasa gerek. Şehvet, arzu ve yok edilmiş duygular üzerinden sanatsal pratikler kurgulamanın artık modası geçmiş bir söyleme dönüşmesi gerekmektedir. Klein'in çileli kadın bedenleri, geçerliliğini yitirmiş bir düşünce yapısı olarak değerlendirilerek, bu cinsiyetçi bakışın kirliliğine neden olan fikir ve hayal dünyasından sıyrılmak gerektiğini vurgulamak gerekir.

SONUÇ

Klein'in, sanatın kavramsal yapısına yönelik sunduğu performansları kuşkusuz öncü ve radikal bir tarzın yansıması olarak değerlendirmek mümkün. Bu anlamda sanatçıya yönelik geliştirilen eleştirel dil, Klein'in eser ürettiği dönemin koşulları göz önüne alındığında sert bir üslup eleştirisi olarak değerlendirilirken, günümüz koşullarında ise zamanın ruhuna uygun, sıradan bir eleştirel dil olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle kadın bedeninin görsel bir şölene dönüştürülmesi noktasında sanatçıların takındığı misyon ve özgüven sorunsalı, cinsiyetçi bir söyleme dönüşmeyeceği müddetçe beden melodik yapısı sanat bir üsluba dönüşebilir.

Elbette Yves Klein'in performansları o dönemin koşulları göz önüne alındığı takdirde gayet normal ve masumane bir sanatsal eylem pratiğine dönüşmektedir. Fakat günümüz koşullarında değerlendirdiğimizde bu araştırmanın amacı doğrultusunda da belirtildiği gibi Klein'in geliştirdiği bu tür performanslar cinsiyetçiliğe ve kadın bedeninin nesneleştirilmesine yönelik öznel bir değerlendirme ve tespit niteliği taşımaktadır. Bu tespitin olgunlaşma evresini ise 1960'lardan itibaren sanat literatürüne dahil edilen her türlü kavramın ve sorunsalın işlenebiliyor, harcanabiliyor ve tüketilebiliyor olması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Oysa ki sadece klasik dönem sanat anlayışı ve pratikleri bizlere sunulmuş olsaydı sanatın eleştirel değerlendirme yöntemi gelişmemiş olacaktı ve sanat çatısı altında sunulan ve sergilenen her türlü olguyu ve eylemi baştan kabul etmiş olacaktık.

Bu değerlendirmeler ışığında sanatın değişken yapısına sınır koymanın dışında, sanatsal pratiklere ve üsluplara geliştirilen eleştirel bir tavır geliştirmek artık sanatın konusu haline gelmiş bir olgudur. Sanat yapmak için özgürlüklerin ziyadesiyle gündeme geldiği bir dönemde, özellikle kadın bedeninin sergilenmesine yönelik cinsiyetçiliği çağrıştıran ya da vurgulayan her türlü sanatsal performansın karşısında eleştirel bir üslubun geliştirileceği kuşkusuz devam edecektir. Bu doğrultuda kadın bedeninin sanat nesnesi olarak lanse edilmesi, sanat eleştirisi yapıldığı sürece her dönemde gündemini koruyacaktır ve bu durum sanatçıların karşısına bir sorunsal olarak çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2010). 20. *Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*, (3. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık
- Antmen, A. (2016). *Sanat ve Cinsiyet Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*, (5. Baskı), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Duncan, C. (1982) "Happy Mothers and other New Ideas in Eighteenth-Century French Art", *Feminism and Art History*, Nonna Broude and Mary D. Garard (Eds.) New York, Harper & Row Pub. s: 201-220.
- Katı, A. (1996). *Yeni Gerçekçilik ve Cezar*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Online Görseller

- <http://www.yvesklein.com/en/oeuvres/index/85/anthropometries>, Erişim Tarihi: 8.10.2018.
- Görsel-1. <http://tresors.nice.fr/oeuvre/anthropometrie-ant-84>, Erişim Tarihi: 15.10.2018.
- Görsel-2. <https://www.newyorker.com/magazine/2010/06/28/true-blue-3>, Erişim Tarihi: 25.10.2018.
- Görsel-3. <http://www.arte.it/foto/in-search-of-the-absolute-alberto-giacometti-and-yves-klein-655/3>, Erişim Tarihi: 03.11.2018.
- Görsel-4. https://theartstack.com/artist/yves-klein/anthropometries?product_referrer_user_id=429717749, Erişim Tarihi: 4.10.2018.

Görsel-5. <http://www.yvesklein.com/en/articles/view/3/monotone-silence-symphony/>, Erişim Tarihi: 8.11.2018.

Görsel-6. <https://artsandculture.google.com/asset/large-blue-anthropometry-ant-105-la-grande-anthropom%C3%A9trie-bleue-ant-105/OAE2nMQVy5M8IA>. Erişim Tarihi: 11.11.2018..

Görsel-7. <http://www.intothefashion.com/2016/10/inspiration-yves-klein-1960-celine.html>, Erişim Tarihi: 11.11.2018

Görsel-8. <http://www.yvesklein.com/fr/oeuvres/view/590/monique/>, Erişim Tarihi: 12.11.2018.

Görsel-9. <https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-k/klein-yves/yves-klein-antropometri/>, Erişim Tarihi: 12.11.2018.